

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ВАВРІН МАКСИМ РОСТИСЛАВОВИЧ

УДК 338.24 (477):336.153.2

ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.03 –
економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Львів - 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
МИХАСЮК ІВАН РОМАНОВИЧ,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри економіки підприємства.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ІЛЯШ ОЛЬГА ІГОРІВНА,
Львівська комерційна академія,
професор кафедри економіки підприємства;

кандидат економічних наук, професор
ГУМЕНЮК АНАТОЛІЙ МАРКОВИЧ,
Буковинський державний фінансово-економічний
університет,
завідувач кафедри економічної теорії та туризму.

Захист дисертації відбудеться “21” квітня 2015 р. о 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79008, м. Львів, проспект Свободи, 18, ауд. 115.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий “ ” березня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

проф. Плиса В. Й.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним з найважливіших завдань державного регулювання господарської системи є досягнення високого рівня економічної безпеки. В умовах посилення глобалізаційних процесів актуалізуються традиційні та виникають нові види економічних загроз. Найбільшу небезпеку для економіки України становлять світові фінансово-економічні кризи, уповільнення темпів економічного зростання, збільшення масштабів зовнішньої заборгованості, безробіття, зубожіння населення, вичерпання природних ресурсів, погіршення стану навколишнього середовища тощо. Для подолання цих загроз необхідно застосовувати увесь комплекс інструментів економічної політики, у тому числі інструменти фіскального регулювання.

Фіскальне регулювання дає змогу досягти високого рівня економічної безпеки через формування сприятливого макроекономічного та інституційного середовища. Збільшення обсягу державних видатків пришвидшує розвиток національної економіки, а отже, підвищує рівень її безпеки. Натомість, зростання податкового навантаження знижує ділову активність суб'єктів господарювання, що становить загрозу економічній безпеці країни.

Економісти здавна досліджували залежність між бюджетно-податковою політикою та рівнем економічної безпеки країни. Рівень оподаткування, його впливи на темпи економічного зростання та ділову активність суб'єктів господарювання детально аналізували такі відомі економісти як А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, М. Туган-Барановський, К. Віксель, А. Пігу, Дж. Робінсон, М. Фрідман, А. Лафер та інші.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. економічна наука приділяє значну увагу особливостям державного регулювання безпеки у трансформаційних господарських системах. Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми слід назвати О. Бандурку, О. Белова, В. Бегму, Є. Бершеду, І. Бінька, З. Варналія, В. Гейця, С. Горбуліна, А. Гуменюка, О. Данільяна, М. Єрмошенка, Я. Жаліла, О. Іляш, К. Іпполітова, О. Кундицького, І. Мойсеєнко, І. Михасюка, В. Мунтіяна, Н. Нижника, Г. Пастернак-Таранушенка, С. Пирожкова, Б. Пшика, В. Савіна, А. Сухорукова, В. Шлемка, В. Ярочкіна та інших.

Вагомий внесок у вирішення теоретичних і практичних питань застосування фіскальних інструментів для регулювання економічної безпеки зробили такі зарубіжні вчені, як Л. Абалкін, Дж. Абей, Б. Бузан, Б. Вінярській, Я. Р. Голден, Дж. Герц, М. Куб'як, Я. Кукулка, С. Курія, Р. К. Келлі, М. Лебедева, Д. Олвей, В. Орешин, В. Сенчагов, Дж. Най, М. Рихтік, А. І. Росс, А. Д. Ротфельд, В. Станцевіч, З. Стахов'як, Е. Тикнер, Я. Тумановській, В. О. Фехлер, П. Циганков та інші.

Водночас комплексний аналіз фіскального регулювання економічної безпеки України поки що відсутній. Досі не вироблено єдиного підходу до розуміння суті фіскального регулювання економічної безпеки країни, класифікації його інструментів. Недостатньо висвітлено причини та наслідки послаблення економічної безпеки у трансформаційних господарських системах, вплив доходів та видатків державного бюджету на її рівень. Детальнішого аналізу потребують проблеми фіскальної децентралізації, зниження податкового навантаження задля детінізації економіки, розроблення цільових державних програм розвитку ринкової інфраструктури, субсидювання вітчизняних виробників, дослідження стану безпеки

регіонів України тощо. Все це зумовило вибір теми дисертаційної роботи, обґрунтування її мети, завдань та логіку викладення матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри економіки підприємства Львівського національного університету імені Івана Франка за темою “Євроінтеграція України в умовах глобалізації” (номер державної реєстрації № 0110U004072).

Мета і завдання дослідження. Головна *мета* дисертації полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад дослідження фіскального регулювання економічної безпеки та розробленні рекомендацій щодо підвищення її рівня в умовах ринкової трансформації економіки України.

Для досягнення цієї мети у дисертації поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати теоретико-методологічні підходи до аналізу та діагностики безпеки національної економіки;
- з'ясувати сутність категорії “фіскальне регулювання економічної безпеки країни”;
- дослідити інструменти та функції фіскального регулювання в системі державного управління економічною безпекою;
- визначити причини та наслідки послаблення економічної безпеки в умовах ринкової трансформації економіки України;
- проаналізувати роль доходів державного бюджету у забезпеченні економічної безпеки вітчизняної економіки;
- виявити вплив видатків державного бюджету на основні види та складники економічної безпеки України;
- дослідити стан економічної безпеки регіонів України та шляхи підвищення ефективності її фіскального регулювання;
- здійснити аналіз досвіду країн з розвиненими та трансформаційними економіками щодо застосування фіскального регулювання для зміцнення економічної безпеки та перспектив його впровадження в Україні.

Об'єктом дослідження є фіскальне регулювання економічної безпеки в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади аналізу та напрями застосування фіскального регулювання економічної безпеки в Україні.

Методологічна основа дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: абстрактно-логічний – у дослідженні сутності категорій і понять економічної безпеки країни; історико-логічний – у дослідженні концептуальних підходів різних економічних шкіл щодо формування механізму фіскального регулювання економічної безпеки; порівняльно-економічний – в аналізі вітчизняного та зарубіжного досвіду зміцнення економічної безпеки країни; статистичний та метод кластерного аналізу – при опрацюванні масиву статистичних та емпіричних даних для оцінки стану рівня економічної безпеки регіонів України. Для узагальнення результатів дослідження у роботі використано графічний і табличний методи.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-законодавчі акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; аналітичні матеріали Державної служби статистики, Міністерства фінансів України; офіційні публікації Світового банку,

Міжнародного валютного фонду, Організації економічного співробітництва і розвитку та інших міжнародних організацій; використано праці вітчизняних і зарубіжних авторів; матеріали науково-практичних конференцій, ресурси мережі *Internet*.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі проведено системне дослідження теоретико-методологічних засад фіскального регулювання економічної безпеки України, яке дало змогу одержати теоретичні та практичні результати, що характеризуються науковою новизною, зокрема:

Уперше:

- на рівні дисертаційної роботи здійснено комплексний аналіз фіскального регулювання економічної безпеки України, оцінено взаємозв'язок між її рівнем та оподаткуванням і динамікою державних видатків, що дало змогу обґрунтувати необхідність підвищення ефективності застосування фіскальних інструментів для усунення загроз національній економіці в умовах її ринкової трансформації.

Удосконалено:

- тлумачення сутності поняття “фіскального регулювання економічної безпеки” як сукупності заходів, які здійснює уряд за допомогою дискреційних та недискреційних інструментів бюджетно-податкової політики, пов'язаних зі зміною рівня оподаткування, обсягу державних видатків чи їх перерозподілом задля забезпечення та посилення економічної безпеки окремих суб'єктів, регіонів, галузей економіки та господарської системи в цілому;

- методику діагностики стану економічної безпеки з використанням кластерного аналізу та інтегральних показників, що дало змогу поділити регіони України на чотири кластери та виявити чинники їхньої диференціації за рівнем економічних загроз;

- методологічні підходи до класифікації інструментів фіскального регулювання, зокрема обґрунтовано доцільність їх поділу за окремими видами та складниками економічної безпеки.

Набули подальшого розвитку:

- дослідження макроекономічних і соціальних чинників економічної безпеки, що дало змогу виявити причини і наслідки зниження її рівня в неусталеній господарській системі України. З'ясовано, що фіскальне регулювання не сприяло зменшенню загроз національній економіці, ефективному використанню людських і матеріальних ресурсів, досягненню сталого економічного зростання;

- пропозиції щодо підвищення ефективності фіскального регулювання економічної безпеки України, зокрема обґрунтовано необхідність фіскальної децентралізації, оптимізації кількості податків та спрощення процедури їхнього адміністрування, зниження податкового навантаження задля детінізації економіки, упорядкування податкових пільг, розроблення цільових державних програм розвитку ринкової інфраструктури, субсидювання вітчизняних виробників тощо.

- теоретичні та прикладні підходи до аналізу фіскального регулювання економічної безпеки у розвинених і трансформаційних господарських системах, що дало змогу запропонувати напрями використання світового досвіду застосування фіскальних інструментів задля посилення безпеки вітчизняної економіки.

Теоретична значимість роботи полягає у поглибленні наукового аналізу теоретико-методологічних засад фіскального регулювання економічної безпеки України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні рекомен-

дацій щодо підвищення рівня економічної безпеки України. Методологічні та практичні рекомендації можна використовувати для розроблення системи моніторингу стану економічної безпеки як на рівні економіки країни в цілому, так і на рівні окремого регіону. Наукові результати дослідження, а також запропоновані у дисертації нові методологічні підходи використовуються у навчальному процесі при викладанні нормативних курсів “Регіональна економіка”, “Національна економіка”, “Державне регулювання економіки” (довідка № 3011-У від 11.07.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, у якій наведено авторське тлумачення ідей, концепцій та методичних підходів. Усі наукові результати, викладені в дисертації, автор отримав особисто. Серед наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дослідженні використано лише ті ідеї та положення, що є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідались та отримали позитивні відгуки на Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції “Актуальні проблеми розвитку національної економіки України” (13-14 травня 2011 р., м. Львів), Міжнародній науковій конференції “Пам’яті Президента Вільної козацької академії національної безпеки і оборони України професора Ярослава Дашкевича” (24 червня 2011 р., м. Київ-Донецьк), *1st Polish-Ukrainian Conference of the Young Scientists “The Leading Edge: New Ideas, Problems and Challenges of the Economy, Management and Marketing”* (8-9 грудня 2011 р., м. Вроцлав), Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції “Розвиток економіки України в умовах активізації євроінтеграційних процесів” (27-28 квітня 2012 р., м. Львів), I-шій Міжнародній науковій інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Стратегічні орієнтири розвитку економіки України” (27 лютого 2013 р., м. Львів), I-шій Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Банківська справа, страхування та фінанси” (29 березня 2013 р., м. Львів), XX-тій Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Актуальні проблеми функціонування господарської системи України” (17-18 травня 2013 р., м. Львів), XXI-шій Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Актуальні проблеми функціонування господарської системи України” (16-17 травня 2014 р., м. Львів), I-шій Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Управління інноваційними процесами в економічній системі України” (5-6 грудня 2014 р., м. Львів).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано сімнадцять наукових праць, з них: 8 одноосібних – у наукових фахових виданнях; 1 – у наукових періодичних виданнях інших країн; 1 у співавторстві – в інших наукових періодичних виданнях України; 7 – у збірниках матеріалів тез доповідей конференцій. Загальний обсяг публікацій, які відображають основний зміст дисертації, становить 6,41 д. а.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст дисертації викладений на 182 сторінках машинописного тексту. Робота містить 20 таблиць, 32 рисунки, 10 формул. Шістнадцять додатків розміщено на 37 сторінках. Список використаних джерел налічує 282 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено її значимість, ступінь розроблення в економічній літературі, сформульовано мету, завдання, предмет, об'єкт, наукову новизну, методологічну основу та інформаційну базу, показано теоретичне і практичне значення роботи, ступінь апробації одержаних результатів.

У *першому розділі* – “Теоретико-методологічні основи дослідження фіскального регулювання економічної безпеки країни” – узагальнено та уточнено підходи до визначення суті та видів економічної безпеки країни, здійснено ретроспективний аналіз поглядів на економічну безпеку у світовій економічній науці, проведено аналіз чинників та методології діагностики безпеки національної економіки. Особливу увагу приділено дослідженню ролі та місця фіскального регулювання у системі державного управління економічною безпекою.

Дисертант виходить з того, що безпека є складним політичним та соціально-економічним явищем, яке доречно аналізувати як з позиції воєнної, технічної, гуманітарної сфер, так і з позицій конкурентоспроможності країни, її здатності протистояти основним економічним загрозам. У вітчизняній та іноземній літературі при дослідженні безпеки країни використовують низку термінів, зокрема “національна безпека”, “державна безпека”, “безпека держави”. З початку ХХ ст. усе більше уваги представники економічних шкіл та напрямів приділяють поняттю економічної безпеки.

Доведено, що економічна безпека – складова національної безпеки, її матеріальна основа, яку доречно розглядати як стан певного економічного суб'єкта (домашнього господарства, ділового підприємства, галузі, регіону, держави, групи держав тощо), за якого відбувається його розвиток, ефективне використання ресурсів, усуваються внутрішні і зовнішні загрози та підтримується достатній рівень стабільності.

Застосування системного підходу до типізації видів економічної безпеки дало змогу класифікувати їх за належністю до певної сфери господарської системи (ресурсно-енергетична, продовольча, воєнно-економічна, еколого-економічна, соціально-демографічна, фінансово-економічна безпека), за економічними суб'єктами та за видами економічних загроз на подолання яких спрямована їхня дія.

Проаналізовано основні види економічних загроз, які, на думку автора, поділяються на внутрішні та зовнішні. Зокрема, зазначено, що у неусталеній економіці зростає деструктивний вплив таких внутрішніх загроз, як структурні диспропорції, низька конкурентоспроможність господарської системи, її монополізація, макроекономічна нестабільність, погіршення стану довкілля, надмірна диференціація доходів, несприятливе інституційне середовище (тінізація, криміналізація господарського життя, неефективне законодавство тощо). Серед зовнішніх економічних загроз виділено залежність країни від імпорту природних ресурсів, дискримінаційні заходи з боку інших країн, зростання зовнішньої заборгованості тощо.

Наведено численні підходи до кількісної оцінки рівня економічної безпеки, більшість з яких враховують лише максимальні та мінімальні значення порогових показників. На думку автора, це є недоліком, оскільки, по-перше, мінімальне значення порогового показника не завжди свідчить про високий рівень загрози, а, по-

друге, кожен вид економічної безпеки характеризується як кількісними, так і якісними ознаками, які можна оцінити лише за допомогою інтегральних показників.

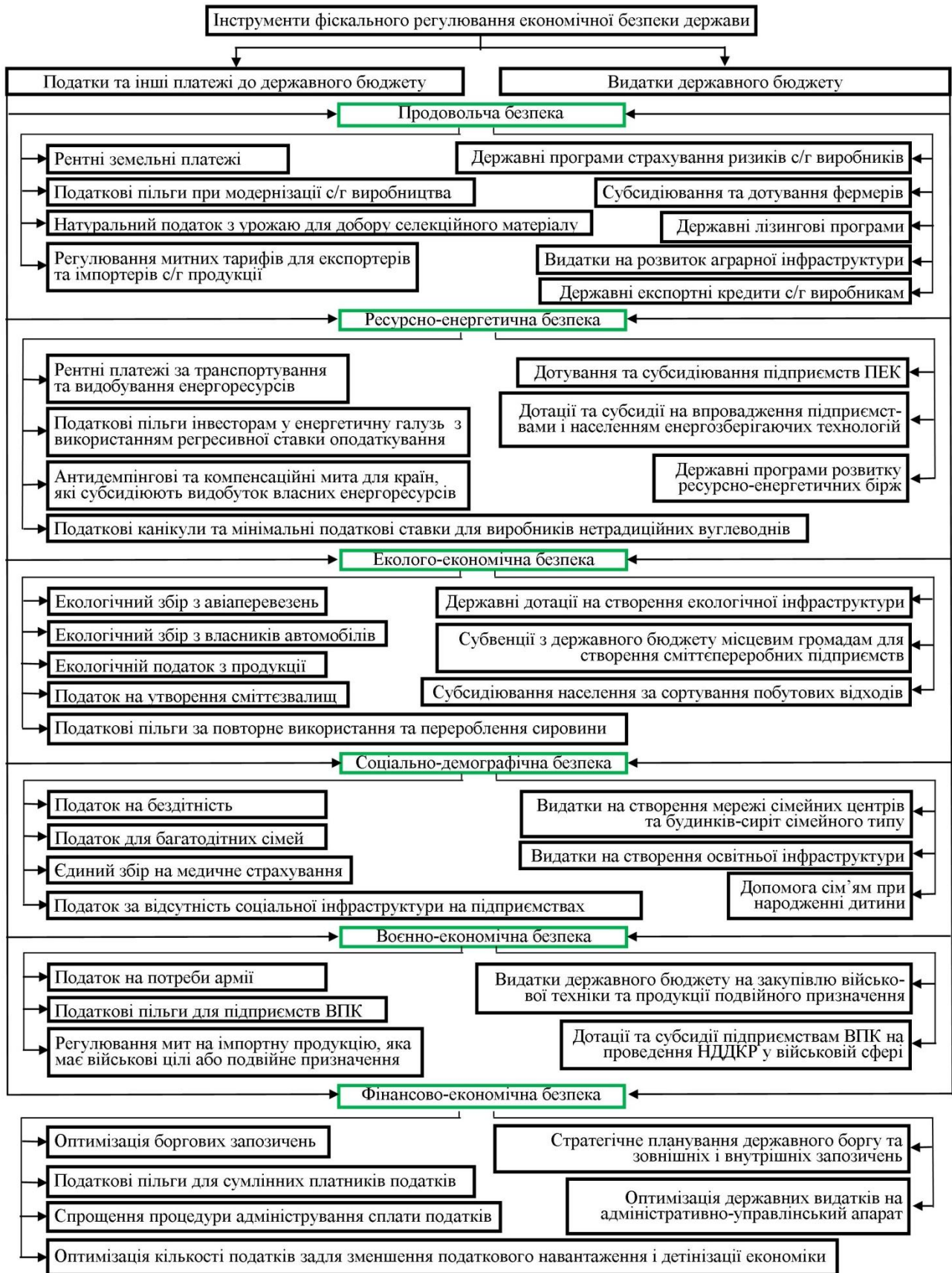

Рис. 1. Групування інструментів фіскального регулювання економічної безпеки держави за її видами

Джерело: складено автором.

Значне місце у розділі відведено аналізу фіскального регулювання економічної безпеки, під яким автор розуміє сукупність заходів, які здійснює уряд за допомогою дискреційних та недискреційних інструментів бюджетно-податкової політики, пов'язаних зі зміною рівня оподаткування, обсягу державних видатків чи їх перерозподілом задля забезпечення та посилення економічної безпеки окремих суб'єктів, регіонів, галузей економіки та господарської системи в цілому.

Досліджуючи погляди представників економічних шкіл та напрямів на механізм регулювання економічної безпеки, автор зазначає, що аналіз впливу фіскальних інструментів на ефективність функціонування господарської системи започаткували А. Сміт та Д. Рікардо. К. Віксель обґрунтував взаємозв'язок між економічною безпекою та податками з огляду на їх справедливість та рівномірність розподілу податкового тягаря. Дж. Робінсон для збалансування державного бюджету та ефективного здійснення урядом соціальних функцій обстоювала необхідність запровадження прогресивного оподаткування, особливо на доходи власників капіталу та прибуток великих корпорацій.

Значний внесок у дослідження впливу фіскальних інструментів на економічну безпеку країни зробили представники неокласичного напряму аналітичної економії. Монетаристи (М. Фрідман і А. Шварц) та представники теорії економіки пропозиції (А. Лафер, М. Фелдстайн) вважали, що зміцнення економічної безпеки неможливе без зниження податків, передусім на капітал, оскільки вони зменшують інвестиції, ділову активність економічних суб'єктів та підривають стимули до ефективної праці. А. Лафер запровадив в аналізі фіскального регулювання оптимальний рівень оподаткування на рівні 30% доходів, при перевищенні якого економіка зазнає таких загроз як зменшення доходів державного бюджету та збільшення масштабів тіньового сектору.

Розглянуто такі важливі фіскальні інструменти регулювання економіки як доходи та видатки державного бюджету, державні трансфертні платежі (субсидії, дотації, субвенції). Автор виходить з того, що кожному з видів економічної безпеки відповідають певні інструменти фіскального регулювання (рис. 1).

За результатами проведеного дослідження показано, що кількість податків, складність адміністрування їх сплати, зміна чи диференціація податкових ставок, визначення бази оподаткування, переліку податкових пільг формують відповідне макроекономічне середовище, є джерелом конкурентних переваг на ринку, що безпосередньо впливає на рівень фінансово-економічної безпеки економічних суб'єктів.

У другому розділі – “Аналіз застосування фіскального регулювання економічної безпеки в Україні” – з'ясовано причини та наслідки послаблення економічної безпеки в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки, виявлено вплив динаміки доходів та видатків державного бюджету на основні види та складники безпеки економіки України.

Автор виходить з того, що головним чинником, який негативно впливає на рівень економічної безпеки є спадна динаміка обсягу національного виробництва. Економічне зростання вдалося відновити на початку 2000-х рр., однак реальний ВВП становив у 2013 р. лише 74,2% від рівня 1990 р. Серед найбільших загроз господарській системі України, на думку дисертанта, є збільшення до 28-39% ВВП рівня тінізації вітчизняної економіки, при максимально допустимій межі у 30% ВВП.

Відзначено також, що високе безробіття, показник якого у 2013 р. становив 7,7%, у поєднанні з вимушеною неповною зайнятістю, низькою заробітною платою та нелегальною трудовою міграцією значно послаблюють економічну безпеку України.

Виокремлено чинники, які спричиняють зниження рівня фінансово-економічної безпеки України. По-перше, загрозою для вітчизняної економіки є значний дефіцит державного бюджету. Його рівень лише упродовж 2008-2013 рр. зріс більш, ніж у 3 рази (з 1,32% до 4,3% ВВП) і перевищив максимальну допустиму межу, яка згідно з підходом МВФ становить 3% ВВП. По-друге, фінансово-економічну безпеку в Україні послаблює нагромаджений інфляційний потенціал та незбалансоване зростання рівня цін. Серед головних загроз цьому виду безпеки автор розглядає гіперінфляцію як наслідок монетизації дефіциту бюджету, високі інфляційні очікування економічних суб'єктів, доларизацію економіки, різкі коливання обмінного курсу національної валюти.

Досліджуючи ресурсно-енергетичну безпеку, автор відзначає, по-перше, скорочення упродовж 1991-2013 рр. у 2,3 рази енергомісткості виробництва, по-друге, збільшення у структурі енергоспоживання частки відновлювальних джерел енергії – ядерної на 17,4% та гідроенергії – на 21,5%. Однак, незважаючи на ці позитивні тенденції, рівень енергомісткості виробництва в Україні є один з найвищих – 0,39 кг палива у нафтовому еквіваленті при середньому значенні цього показника у світі 0,18 кг. Показано також, що унаслідок застосування вітчизняними підприємствами застарілих технологій у структурі собівартості вкрай високою є частка витрат на паливо та енергію. В металургійній галузі України цей показник становить 40-60%, а в США, ФРН та Японії – 28-35%.

Особливу увагу приділено аналізу стану соціально-демографічної безпеки. На думку автора, серед показників, який найповніше характеризує її рівень є Індекс людського розвитку (ІЛР). Якщо у 2011 р. Україна за цим показником посідала 69 місце у світі, то у 2013 р. – 78 (ІЛР становив 0,74). Зазначено, що за освіченістю населення (0,86) та середньою тривалістю навчання (11,3 роки) наша країна займала у 2013 р. 29 місце, що свідчить про високий рівень освітнього складника соціально-демографічної безпеки.

Помітно гірший стан справ з іншими складниками ІЛР, які характеризують соціально-демографічну безпеку. Україна у 2013 р. за ВВП на одну особу посіла лише 139 місце у світі (7300 дол. США за ПКС, що становить 21,1% цього показника у країнах Європейського Союзу). Середня тривалість життя становила 68,8 років, що майже на 10 років менше у порівнянні з розвиненими країнами. Серед головних чинників такої ситуації автор відзначає тривале зниження народжуваності та зростання смертності. Аналіз демографічних процесів показав, що коефіцієнт народжуваності був найнижчим у 2001 р. (7,7), потім зріс до 11,1 у 2013, проте так і не досягнув рівня 1990 р. (12,9). Ще однією значною загрозою соціально-демографічній безпеці України є високий рівень смертності, який зростав упродовж 1990-2013 рр. швидшими темпами, ніж народжуваність.

Проведений аналіз впливу доходів державного бюджету на рівень безпеки вітчизняної економіки дозволив дійти певних висновків. У 2006-2013 рр. прибуткову частину бюджету було виконано лише тричі, найнижчим рівень виконання був у 2009 р. – 88,8% та у 2013 р. – 90,8%. На думку автора, це свідчить про недосконалість механізму фіскального регулювання і унеможливорює належне фінансування еконо-

мічної безпеки України. Серед фіскальних інструментів ключова роль належить податкам, частка яких у структурі державного бюджету зросла з 71,9% у 2006 р. до 77,8% у 2013 р., тобто постійно збільшувалось податкове навантаження на вітчизняну економіку.

Акцентовано на тому, що у структурі податкових надходжень більше 40% становив податок на додану вартість (ПДВ), надходження від сплати якого збільшились з 50,4 млрд грн у 2006 р. до 128,3 млрд грн у 2013 р. Автор вважає, що чинний механізм адміністрування ПДВ є неефективним і спричиняє низку загроз фінансово-економічній безпеці України, а саме: зростання обсягу заборгованості з повернення ПДВ (16-20 млрд грн щорічно), його відшкодування за умови сплати хабарів чи за фіктивними господарськими операціями тощо.

За величиною надходжень коштів до державного бюджету після ПДВ є податок на прибуток (15-22%). Світова фінансова криза у 2009 р. призвела до зменшення коштів, отриманих від сплати цього податку на 14,9 млрд грн, однак з 2010 р. знову відновились позитивна динаміка. Основними платниками податку на прибуток в Україні є приватні підприємства (59,3% у 2006 р. та 57,3% у 2013 р.). Відзначено також збільшення частки підприємств з іноземним капіталом з 17,8% у 2006 р. до 24,5% у 2013 р., що, на думку автора, свідчить про зростання рівня відкритості вітчизняної економіки.

Важливим інструментом фіскального регулювання в Україні є акцизний збір, частка якого у доходах бюджету зросла у 2006-2013 рр. з 6,5% до 10,5%. Ефективність адміністрування акцизного збору є вкрай низькою (щороку план надходжень виконувався лише на 80-90%), а найбільш мінливими у його структурі є кошти, отримані від продажу тютюнових виробів, алкогольних напоїв, транспортних засобів та нафтопродуктів. Автор відзначає, що постійне підвищення акцизних ставок спричинило зростання масштабів тіншового виробництва та контрабанди підакцизних товарів (10-12% їх вартості), що вкрай негативно вплинуло на рівень фінансово-економічної безпеки.

Акцентовано на низькій частці рентної плати та збору на паливно-енергетичні ресурси (якщо у 2011 р. вона становила 6,8%, то у 2013 р. – 1,7%). Зазначено, що у 2006-2013 рр. надходження платежів за видобування корисних копалин до зведеного бюджету були незначними (5-17 млрд грн), а ставки рентної плати – заниженими. Така ситуація, на думку автора, не забезпечує вилучення природної ренти до державного бюджету і не сприяє зміцненню ресурсно-енергетичної безпеки України.

У роботі показано, що одним з головних чинників послаблення економічної безпеки в Україні є високий рівень податкового навантаження, який упродовж останніх років постійно зростає, і за оцінками автора, становив у 2013 р. майже 26% ВВП. Якщо при обчисленні податкового навантаження враховувати відрахування до соціальних фондів, то його рівень в Україні наближається до 50% ВВП (тоді як, у Туреччині – 31,1%, Австралії – 31,5%, Португалії – 33,9%). Новий Податковий кодекс, який було прийнято у 2010 р., не забезпечив зниження податкового тиску на економічних суб'єктів, а, навпаки, посилив його. Відзначено, що найвищими темпами у 2006-2013 рр. зростали податки на доходи фізичних осіб (з 4,19% до 5,23% ВВП) та податкові надходження від сплати акцизів (з 1,57% до 2,93% ВВП) (табл. 1).

Рівень податкового навантаження в Україні у 2006-2013 рр.

(частка податків у ВВП, %)

Показники	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Податок із доходи фізичних осіб	4,19	4,83	4,84	4,87	4,66	4,58	4,83	5,23
Податок на прибуток підприємств	4,67	4,77	5,05	3,62	3,69	4,19	4,62	4,97
Податок на додану вартість	9,26	8,24	9,71	9,26	7,89	9,9	10,04	10,2
Акцизний збір	1,57	1,47	1,35	2,36	2,59	2,59	2,74	2,93
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	1,35	1,33	1,26	0,69	0,78	0,8	1,3	1,56
Інші податки	1,00	1,74	1,75	1,97	1,82	2,14	1,79	0,94
Податкове навантаження	22,04	22,38	23,96	22,77	21,43	24,20	25,32	25,83

Джерело: складено автором на підставі даних Державного комітету статистики України, державного бюджету України та звітів про його виконання за 2006-2013 рр.

Автор виходить з того, що значне послаблення економічної безпеки в Україні відбулось унаслідок фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., яка призвела до стрімкого скорочення державних видатків. Найбільшого скорочення зазнали видатки на продовольчу безпеку (-34,7%), ресурсно-енергетичну (-22,7%), еколого-економічну (-18,2%), воєнно-економічну безпеку (-7,4%). Темпи зростання видатків на фінансово-економічну безпеку залишились майже незмінними (+12,2%), що зумовлено необхідністю обслуговування державного боргу. Значно уповільнились також видатки на соціально-демографічну безпеку, у 2009 році вони зросли лише на 4,1% (рис. 2).

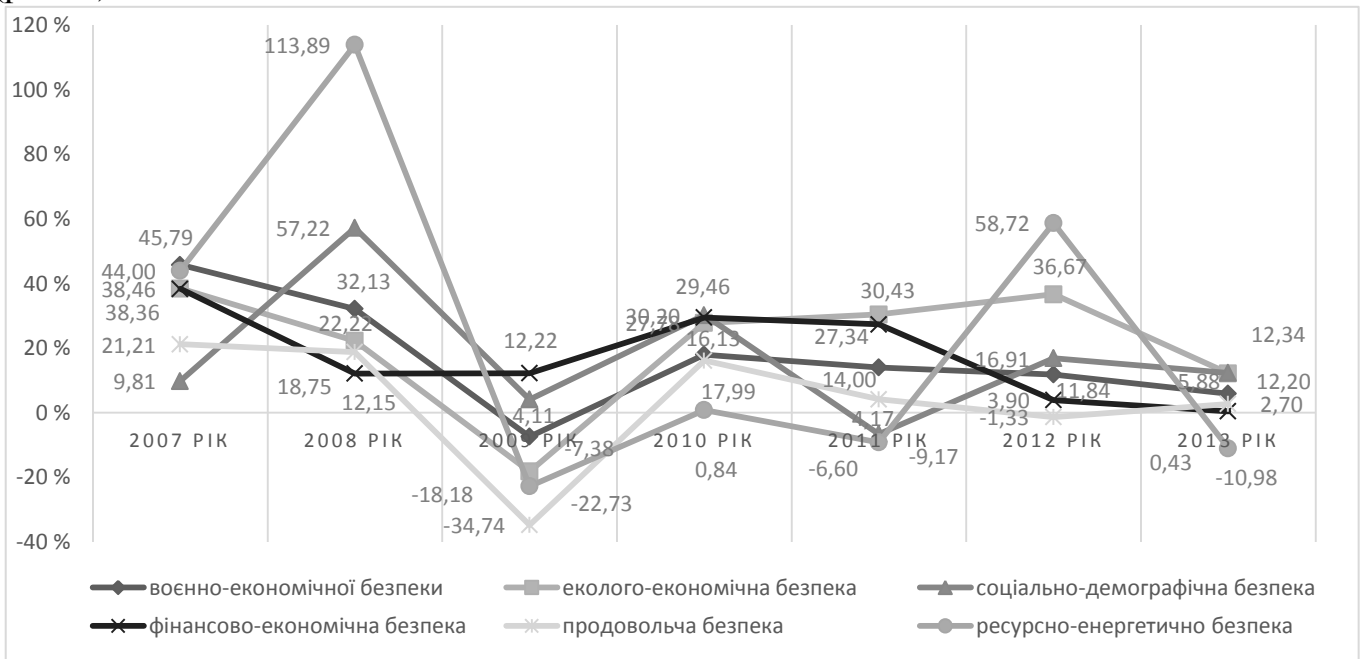

Рис. 2. Темпи зростання видатків державного бюджету за видами економічної безпеки у 2006-2013 рр.

Джерело: складено автором на підставі даних державного бюджету України та звітів про його виконання за 2006-2013 рр.

Особливу увагу приділено видаткам на ресурсно-енергетичну безпеку, які на думку автора, не забезпечують необхідного рівня розвідування, видобування природних ресурсів та їх перероблення, що унеможливорює зниження залежності

України в енергетичній сфері від інших країн. Проаналізувавши видаткову частину бюджету, автор акцентує на необхідності фінансування енергозбереження.

Критичний стан еколого-економічної безпеки України зумовлений здебільшого недофінансуванням державних екологічних програм, частка яких у видатках державного бюджету в 2006 р. становила лише 1,26%, а в 2013 р. – 1,59% (рис. 3). В Україні надзвичайно важливе значення має застосування нового економічного механізму природокористування та забезпечення природоохоронної діяльності. Сутність цього механізму, на думку автора, повинна полягати у впровадженні плати за користування надрами, земельними, водними та іншими природними ресурсами і, насамперед, за забруднення навколишнього середовища.

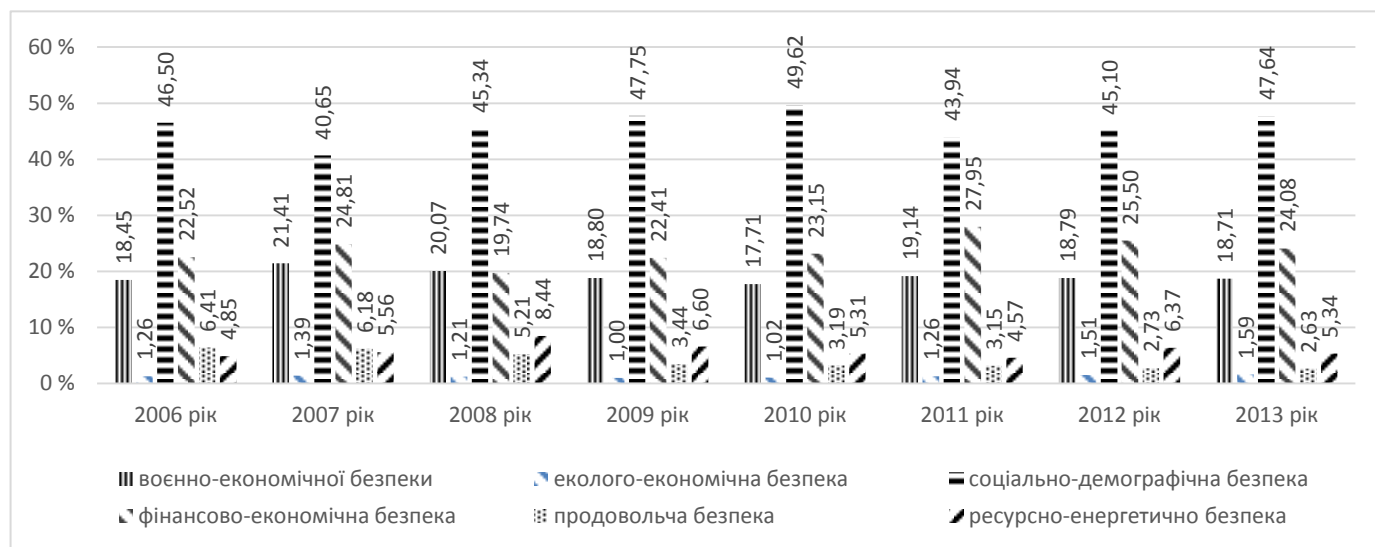

Рис. 3. Структура видатків державного бюджету України у 2006-2013 рр. у розрізі складників економічної безпеки

Джерело: складено автором на підставі даних державного бюджету України та звітів про його виконання за 2006-2013 рр.

Особливу увагу приділено забезпеченню продовольчої безпеки в Україні, для якої необхідна ефективна система фінансової державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції.

Відзначено, що видатки на соціально-демографічну безпеку є недостатніми і не відповідають багатьом нормативам, які визначено у вітчизняному законодавстві. Закони України “Про освіту” і “Про науково-технічну діяльність” визначають відсоток ВВП, який має спрямовуватись на освіту (10%) і науку (1,7%). Проте ці нормативи є декларативними, зокрема, видатки на освіту у 2006 р. становили лише 2,2% ВВП, а у 2013 р. – 2,1% ВВП. Така тенденція, на думку автора, призводить до зниження рівня соціально-демографічної безпеки та не забезпечує розвиток людського потенціалу України.

У структурі видатків на воєнно-економічну безпеку переважає підтримання громадського порядку (правоохоронні органи, внутрішні війська тощо). На них припадає лівова частка усіх видатків (66,3% у 2006 р., 72,6% у 2013 р.). На думку автора, така тенденція свідчить про те, що головною метою панівної верхівки в Україні довгий час було формування репресивно-каральної системи, а джерелом загроз вважався власний народ.

Видатки на оборону упродовж досліджуваного періоду зростали значно повільніше, а їх частка у загальних видатках постійно скорочувалася (з 33,7% у

2006 р. до 27,4% у 2013 р.). Україна щороку витрачає на оборону лише 2,7-2,9% ВВП (для порівняння Російська Федерація – 4,2% ВВП у 2013 р.), що в умовах позаблокового статусу не гарантує нашій країні захисту від низки зовнішніх загроз (військових інтервенцій, сепаратизму тощо).

Серед головних загроз фінансово-економічній безпеці України автор вважає високе співвідношення державного боргу та ВВП. Показано, що гранично допустимою межею відношення сукупного державного боргу до ВВП є 60%, після якої економіка країни опиняється на межі дефолту. В Україні цей показник зріс з 14,8% ВВП у 2006 р. до 38,8% ВВП у 2013 р.

У третьому розділі – “Напрями удосконалення фіскального регулювання економічної безпеки України” – запропоновано концептуальні, методичні та науково-практичні рекомендації щодо удосконалення системи діагностики та фіскального регулювання економічної безпеки України.

Дисертант виходить з того, що безпека країни залежить від безпеки її регіонів, які, з одного боку, є цілісними соціально-економічними системами, а з іншого – складниками єдиної господарської системи. Вплив дестабілізуючих чинників на економіку регіонів призводить до поглиблення розривів у рівні їхнього соціально-економічного розвитку.

За допомогою кластерного аналізу проведено групування регіонів України за рівнем економічної безпеки. Для цього використано метод k -середніх, суть якого полягає у мінімізації сумарного квадратичного відхилення точок кластерів від їхніх центрів та описується формулою (1):

$$V = \sum_{i=1}^k \sum_{x_j \in S_i} (x_j - \mu_i)^2 \quad (1)$$

де: k – число кластерів; S_i – отриманні кластери, $i = 1, 2, \dots, k$; μ_i – центри маси векторів $x_j \in S_i$.

Таблиця 2

Матриця Евклідових відстаней між кластерами показників рівнів безпеки

Соціально-демографічна безпека					
Кластери		Відстань вище діагоналі			
		No. 1	No. 2	No. 3	No. 4
відстань нижче діагоналі	No. 1	0,00000	0,2815	0,0396	0,1067
	No. 2	0,5306	0,0000	0,5323	0,7348
	No. 3	0,1990	0,7296	0,0000	0,0163
	No. 4	0,3266	0,8572	0,1277	0,0000

Еколого-економічна безпека					
Кластери		Відстань вище діагоналі			
		No. 1	No. 2	No. 3	No. 4
відстань нижче діагоналі	No. 1	0,0000	354,927	497,6320	610,8365
	No. 2	18,8395	0,0000	12,0281	34,5226
	No. 3	22,3076	3,4682	0,0000	5,7958
	No. 4	24,7151	5,8756	2,4074	0,0000

Продовольча безпека					
Кластери		Відстань вище діагоналі			
		No. 1	No. 2	No. 3	No. 4
відстань нижче діагоналі	No. 1	0,0000	0,1042	0,4259	0,6983
	No. 2	0,3228	0,0000	0,10881	0,2631
	No. 3	0,6526	0,3299	0,0000	0,0335
	No. 4	0,8357	0,5129	0,1830	0,0000

Фінансово-економічна безпека					
Кластери		Відстань вище діагоналі			
		No. 1	No. 2	No. 3	No. 4
відстань нижче діагоналі	No. 1	0,0000	0,2650	0,4719	0,6742
	No. 2	0,5148	0,0000	0,0296	0,0938
	No. 3	0,6869	0,1721	0,0000	0,0180
	No. 4	0,8211	0,3063	0,1342	0,0000

Економічна безпека					
Кластери		Відстань вище діагоналі			
		No. 1	No. 2	No. 3	No. 4
відстань нижче діагоналі	No. 1	0,0000	18,6172	27,4987	36,5758
	No. 2	4,3148	0,0000	0,86333	3,0034
	No. 3	5,2439	0,9292	0,00000	0,6462
	No. 4	6,0478	1,7330	0,8038	0,0000

Джерело: обчислено автором на підставі даних Державного комітету статистики України.

Із використанням програмного засобу *Statistica*, було отримано матриці Евклідових відстаней (табл. 2), що дало змогу здійснити поділ регіонів України на чотири кластери та виявити чинники їхньої диференціації за рівнем економічних загроз. Кластеризацію здійснено за 23 показниками, які характеризують стан соціально-демографічної, еколого-економічної, продовольчої та фінансово-економічної безпеки:

- розподіл регіонів за рівнем соціально-демографічної безпеки виявив, що найнижчим він є у Вінницькій, Донецькій, Івано-Франківській, Кіровоградській та Черкаській областях. У цих областях упродовж декількох останніх років темпи скорочення чисельності населення були найвищими (наприклад, у 2011 р. коефіцієнт природного скорочення населення становив 4,82, у той час як в Україні – 4,58). Серед головних загроз відзначено також високий рівень безробіття (у середньому по кластеру майже 10%, при значенні цього показника в Україні – 8,5%), високий рівень захворюваності на ВІЛ-інфекцію, туберкульоз та злоякісні новоутворення (наприклад, кількість ВІЛ-інфікованих у 2011 р. у Донецькій області – 96,9, Вінницькій – 55,4, в Україні у середньому – 37,5 на 100 тис. осіб населення);

- розподіл регіонів за рівнем продовольчої безпеки виявив, що у шести регіонах України (АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Львівська та Одеська області) найнижчими є показники виробництва продукції сільського господарства (рослинництва та тваринництва) та найменшою є площа сільськогосподарських угідь (0,65 га на одну особу при середньому в Україні 0,95 га);

- розподіл регіонів за рівнем еколого-економічної безпеки виявив, що до кластера з найнижчим її рівнем належать Автономна республіка Крим та Луганська область. На думку автора, така ситуація зумовлена високою концентрацією на території цих регіонів підприємств видобувної, хімічної промисловості, об'єктів теплоенергетики, які не лише забруднюють навколишнє середовище, але і утворюють значну кількість промислових відходів I-III класу, а рівень їх утилізації і перероблення – найнижчий (менше 9% від загального обсягу);

- дослідження стану фінансово-економічної безпеки показало значну диференціацію у розподілі регіонів України за величиною валового регіонального продукту (ВРП) на одну особу. У 2012 р. найвищий подушний ВРП був у Дніпропетровській області – 44650 грн, а найнижчий у Чернівецькій області – 14529 грн, тобто розрив становив більше, ніж 3 рази. За оцінками автора, найбільш загрозливою ситуація у сфері фінансово-економічної безпеки є у Волинській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій та Чернігівській областях, у яких темпи приросту ВРП упродовж останніх років не перевищували 1%, а їх частка у зальному обсязі валової доданої вартості коливається у межах 1-2%.

Загалом, на підставі проведеного аналізу, автор доходить висновку, що переважна більшість регіонів України за інтегральним показником рівня економічної безпеки належать до зони кризи (Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Черкаська області), або ж до зони небезпеки (Автономна республіка Крим, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська області).

Основними загрозами, які послаблюють економічну безпеку регіонів України, на думку автора, є незбалансованість місцевих бюджетів та нерівномірний розподіл державних трансфертів між регіонами, недостатнє фінансове забезпечення органів

місцевого самоврядування та їх висока залежність (на 70-80%) від державного бюджету, надмірна фіскальна централізація фінансової системи України. Відзначено, що у 2006-2013 рр. частка доходів місцевих бюджетів у ВВП коливалась у межах 6-8%, що унеможлиблює виконання органами місцевого самоврядування у повному обсязі своїх повноважень. Доходи місцевих бюджетів формуються головно за рахунок загальнодержавних податків і зборів, роль місцевих податків залишається незначною (у середньому 3-5% для міст та близько 1% для сіл та селищ).

Акцентовано на тому, що важливим напрямом зміцнення економічної безпеки регіонів України є фіскальна децентралізація, яка повинна передбачати розширення повноважень місцевих органів влади, фінансової бази місцевих бюджетів (запровадження нових місцевих податків і зборів, наприклад, податку на нерухомість, частка якого у доходах муніципальних бюджетів країн ЄС становить 30-50%).

Проаналізовано і узагальнено світовий досвід фіскального регулювання економічної безпеки. Щодо продовольчої безпеки акцентовано на таких напрямках підвищення її рівня як видатки на розвиток аграрної інфраструктури (земельні кадастри, реєстри, аграрні біржі, банки, сховища для насіння, великотоварні ферми), програми субсидіювання та податкові пільги для сільгоспвиробників за умови застосування ними нових технологій, страхування ризиків тощо.

У роботі запропоновано широкий арсенал інструментів фіскального регулювання ресурсно-енергетичної безпеки в Україні. На думку автора, задля підвищення її рівня доцільно поступово зменшити обсяги державної підтримки вугільної промисловості з одночасною її реструктуризацією, запровадити концесію як основну форму залучення іноземних інвестицій у видобувні галузі, розширити фінансову підтримку підприємств, які видобувають нетрадиційні вуглеводні (пільгові ставки оподаткування, “податкові канікули”, звільнення імпортного устаткування для розвідки й буріння від сплати ввізного мита і ПДВ).

Автор виходить з того, що задля зміцнення еколого-економічної безпеки доцільно застосовувати такі фіскальні знаряддя як непрямі податки, акцизні збори (спеціальний збір з палива для зменшення шкідливих викидів у атмосферу, підвищення ставок митного збору на автомобілі, включивши до нього екологічну складову, спеціальні збори з авіапасажирів, податки на утворення сміттєзвалищ, пільги для повторного використання сировини).

У дисертаційній роботі запропоновано напрями підвищення ефективності фіскального регулювання соціально-демографічної безпеки. Серед них, на думку автора, пріоритетними є фінансування загальнодержавної мережі будинків сімейного типу, запровадження спеціального податку для підприємств, які не створюють соціальну інфраструктуру для працівників з маленькими дітьми та звільнення коштів, інвестованих у її розвиток від сплати податків, введення обов'язкового медичного страхування тощо.

Розглянуто напрями фіскального регулювання фінансово-економічної безпеки України. Автор відзначає необхідність зниження високого фіскального навантаження на бізнес, оптимізацію кількості державних цільових і бюджетних програм, проведення адміністративної реформи – укрупнення адміністративних одиниць-областей, удосконалення боргової політики уряду, поетапне зниження податку на прибуток та скасування низки податків і зборів, удосконалення системи податкового контролю – зосередження уваги переважно на особах, які ухиляються від сплати

податків, мінімізації втручання контролюючих органів у діяльність сумлінних платників податків, поліпшення системи нарахування та відшкодування ПДВ з державного бюджету тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено науково-теоретичне обґрунтування, проведено оцінку та запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності фіскального регулювання економічної безпеки України. За результатами дослідження сформульовано наступні висновки та пропозиції теоретичного і практичного характеру.

1. З початку ХХ ст. усе більше уваги представники економічних шкіл та напрямів приділяють поняттю економічної безпеки. Економічна безпека – складова національної безпеки, її матеріальна основа, яку доцільно розглядати як стан за якого відбувається розвиток економічних суб'єктів, ефективне використання ресурсів, усуваються внутрішні та зовнішні загрози і підтримується достатній рівень економічної стабільності. Застосування системного підходу до типізації видів економічної безпеки дало змогу класифікувати їх за належністю до певної сфери господарської системи (ресурсно-енергетична, продовольча, воєнно-економічна, еколого-економічна, соціально-демографічна, фінансово-економічна безпека), за економічними суб'єктами та за видами економічних загроз на подолання яких спрямована їхня дія. Діагностика стану економічної безпеки повинна враховувати не лише кількісні (максимальні та мінімальні) значення порогових показників, але і якісні характеристики, які можна оцінити лише за допомогою інтегральних показників.

2. Для подолання внутрішніх та зовнішніх загроз дедалі частіше використовують інструменти фіскального регулювання. Фіскальне регулювання економічної безпеки – сукупність заходів, які здійснює уряд за допомогою дискреційних та недискреційних інструментів бюджетно-податкової політики, пов'язаних зі зміною рівня оподаткування, обсягу державних видатків чи їх перерозподілом задля забезпечення та посилення економічної безпеки окремих суб'єктів, регіонів, галузей економіки та господарської системи в цілому. Інструменти фіскального регулювання запропоновано класифікувати за окремими видами економічної безпеки. Найдієвішими серед них є доходи та видатки державного бюджету, державні трансфертні платежі (субсидії, дотації, субвенції).

3. Серед головних причин послаблення економічної безпеки України виділено спадну динаміку обсягу національного виробництва, зростання до 28-39% ВВП рівня тінізації економіки, високе безробіття, низьку заробітну плату та нелегальну трудову міграцію. Основними загрозами фінансово-економічній безпеці України є значний дефіцит державного бюджету (більше 4% ВВП), незбалансоване зростання рівня цін, високі інфляційні очікування економічних суб'єктів, доларизація економіки, різкі коливання обмінного курсу національної валюти. У сфері ресурсно-енергетичної безпеки відзначено певне зниження енергомісткості виробництва, однак, його рівень і надалі залишається одним з найвищих у світі. Про значне послаблення в Україні соціально-демографічної безпеки свідчить динаміка Індексу людського розвитку. Найбільшими загрозами для цього виду безпеки є один з найнижчих серед країн Центрально-Східної Європи ВВП на одну особу, середня тривалість життя та найви-

щий рівень смертності, який упродовж 1990-2013 рр. зростав швидшими темпами, ніж народжуваність.

4. Недосконалим в Україні є механізм фіскального регулювання, що унеможлиблює належне фінансування економічної безпеки. Дохідна частина бюджету виконується не у повному обсязі, постійно зростає податкове навантаження на вітчизняну економіку, яке нині з врахуванням податків та внесків до соціальних фондів становить майже 50% ВВП. Механізм адміністрування ПДВ є неефективним і спричиняє зростання обсягу заборгованості з його повернення, відшкодування за умови сплати хабарів чи за фіктивними господарськими операціями тощо. Постійне підвищення акцизних ставок є однією з головних причин зростання масштабів тіньового виробництва та контрабанди підакцизних товарів. Значного підвищення потребують ставки рентної плати за використання природних ресурсів, що сприятиме зміцненню ресурсно-енергетичної безпеки України.

5. Простежується зменшення реальних видатків державного бюджету та їх нерівномірний розподіл за видами економічної безпеки. Видатки на ресурсно-енергетичну безпеку не забезпечують необхідного рівня розвідування, видобування природних ресурсів та їх перероблення, що унеможлиблює зниження залежності України в енергетичній сфері від інших країн. Акцентовано на необхідності збільшення фінансування програм енергозбереження та впровадженні нового механізму визначення плати за користування надрами, земельними, водними та іншими природними ресурсами. Підвищення рівня продовольчої безпеки неможливе без ефективної системи фінансової державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції.

6. Видатки на соціально-демографічну безпеку є недостатніми і не забезпечують розвиток людського потенціалу України. Вимагає поліпшення фінансування програм воєнно-економічної безпеки. Частка видатків на оборону упродовж досліджуваного періоду постійно скорочувалася, що в умовах позаблокового статусу не гарантує нашій країні захисту від низки зовнішніх загроз (військових інтервенцій, сепаратизму тощо). Однією з головних проблем, яку необхідно вирішити у сфері фінансово-економічної безпеки України – зростання зовнішнього боргу, яке за умови збереження нинішніх темпів його зростання у найближчій перспективі може призвести до загрози дефолту.

7. Переважна більшість регіонів України за інтегральним показником рівня економічної безпеки належать до зони кризи, або ж до зони небезпеки. Основними загрозами, які послаблюють економічну безпеку регіонів, є недостатнє фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування та їх висока залежність (на 70-80%) від державного бюджету, надмірна фіскальна централізація фінансової системи. Важливим напрямом зміцнення економічної безпеки в Україні є фіскальна децентралізація, яка повинна передбачати розширення повноважень місцевих органів влади, фінансової бази місцевих бюджетів (запровадження нових місцевих податків і зборів, наприклад, податку на нерухомість).

8. Підвищити ефективність фіскального регулювання економічної безпеки в Україні можна за рахунок оптимізації кількості податків та спрощення процедури їхнього адміністрування, зниження податкового навантаження задля детінізації економіки, упорядкування податкових пільг, удосконалення системи податкового контролю, мінімізація втручання контролюючих органів у діяльність сумлінних

платників податків, поліпшення системи нарахування та відшкодування ПДВ, розроблення цільових державних програм розвитку ринкової інфраструктури, субсидювання вітчизняних виробників. В Україні доцільно використовувати інструменти фіскального регулювання економічної безпеки, які довели свою ефективність у розвинутих та трансформаційних економіках – запровадження пільгових ставок оподаткування для підприємств, які повторно використовують сировину, відновлювані джерела енергії або видобувають нетрадиційні вуглеводні, запровадження спеціальних екологічних податків і зборів, програми страхування ризиків сільськогосподарських виробників, державні програми реструктуризації вугільної промисловості, запровадження обов'язкового медичного страхування тощо.

Результати дослідження доцільно використовувати для вдосконалення механізму фіскального регулювання економічної безпеки України та розроблення і впровадження регіональних цільових програм для усунення існуючих та запобігання виникнення нових економічних загроз.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України:

1. Ваврін М. Внутрішні і зовнішні чинники економічної безпеки України: що маємо і що робити / М. Ваврін. // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Випуск 43. – С. 8-12 (0,42 д. а).

2. Ваврін М. Енергетична безпека України: атомний вимір / М. Ваврін. // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Випуск 44. – С. 867-870 (0,31 д. а).

3. Ваврін М. Економічна безпека України: аналіз фіскальних інструментів державного бюджету України 2012 року / М. Ваврін // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Випуск 46. – С. 536-539 (0,30 д. а.).

4. Ваврін М. Економічна безпека України: сланцевий газ як спосіб усунення загроз, які впливають на ресурсно-енергетичний складник безпеки держави / М. Ваврін // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Випуск 47. – С. 444-448 (0,32 д. а.).

5. Ваврін М. Фіскальне регулювання у системі державного управління економічною безпекою / М. Ваврін // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Випуск 48. – С. 134-138 (0,49 д. а.).

6. Ваврін М. Вплив дефіциту державного бюджету 2013 року на економічну безпеку України / М. Ваврін // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – Випуск 49. – С. 200-203 (0,40 д. а.).

7. Ваврін М. Економічна безпека України: кластеризація регіонів / М. Ваврін // Вісник Дніпропетровського університету(Серія Економіка). – Дніпропетровськ, 2014. – № 10/1. – Т. 22, Вип. 8 (4). – С. 41–46. (0,41 д. а.).

8. Ваврін М. Інструментарій фіскального регулювання економічної безпеки в умовах ринкової трансформації господарської системи України / М. Ваврін // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – Випуск 51. – С. 478-486 (0,63 д. а.).

У наукових періодичних виданнях інших держав:

9. Maksym Vavrin Research of the concept of economic security zones: Individual, household, country / M. Vavrin // *The Leading Edge: New Ideas, Problems and Challenges of the Economics, Management and Marketing*. – Vol. 1. – Wrocław, 2012. – S. 93-105 (0,51 д. а.).

У збірниках тез доповідей на наукових конференціях та інших наукових періодичних виданнях України:

10. Ваврін М. Нотатки до проекту Стратегії національної безпеки України / М. Ваврін, Г. Башнянин, Я. Дубров, П. Письменний. // *Збірник наукових праць: Національні інтереси*. – Київ-Донецьк, 2011. – Випуск 29. – С. 45-50. (0,82 д. а.: особистий внесок автора – проаналізовано Стратегію національної безпеки України і запропоновано напрями підвищення ефективності її фіскального регулювання).

11. Ваврін М. Економічна безпека та актуальні проблеми економіки України / М. Ваврін. // *Матеріали міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції “Актуальні проблеми розвитку національної економіки України”*, 13-14 травня 2011 р. – Львів, 2011. – С. 70-71. (0,27 д. а.)

12. Ваврін М. Аналіз податкового навантаження як фіскального інструмента економічної безпеки України / М. Ваврін. // *Матеріали міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції “Розвиток економіки України в умовах активізації євроінтеграційних процесів”*, 27-28 квітня 2012 р. – Львів, 2012– С. 45-47. (0,38 д. а.)

13. Ваврін М. Економічна безпека України: реформи грошово-кредитної системи / М. Ваврін. // *Матеріали I-шої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “Банківська справа, страхування та фінанси”*, 29 березня 2013 р. – Львів, 2013– С. 14-15. (0,28 д. а.)

14. Ваврін М. Економічна безпека України: поняття “загрози” та їх класифікація / М. Ваврін. // *Матеріали XX-тої Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Актуальні проблеми функціонування господарської системи України”*, 17-18 травня 2013 р. – Львів, 2013– С. 33-34. (0,25 д. а.)

15. Ваврін М. Економічна безпека України: початок змін чи відтермінування у фіскальному регулюванні / М. Ваврін. // *Матеріали XXI-шої Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Актуальні проблеми функціонування господарської системи України”*, 16-17 травня 2014 р. – Львів, 2014 – С. 39-40 (0,17 д. а.).

16. Ваврін М. Економічна безпека України: інноваційна безпека як складова побудови нового виду фіскального регулювання економічних процесів / М. Ваврін. // *Матеріали I-шої Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Управління інноваційними процесами в економічній системі України”*, 5-6 грудня 2014 р. – Львів, 2014 – С. 25-26 (0,21 д. а.).

17. Ваврін М. Економічна безпека України: аналіз глобального індексу інновацій як показника ефективності фіскального регулювання інноваційної безпеки / М. Ваврін. // *Матеріали I-шої Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Управління інноваційними процесами в економічній системі України”*, 5-6 грудня 2014 р. – Львів, 2014 – С. 26-28 (0,24 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Ваврін М. Р. Фіскальне регулювання економічної безпеки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015.

У дисертаційній роботі здійснено науково-теоретичне обґрунтування, проведено оцінку та запропоновано напрями підвищення ефективності фіскального регулювання економічної безпеки України. Узагальнено та уточнено підходи до визначення суті та видів економічної безпеки країни, здійснено ретроспективний аналіз поглядів на економічну безпеку у світовій економічній науці, проведено аналіз чинників та методології діагностики безпеки національної економіки. Особливу увагу приділено дослідженню ролі та місця фіскального регулювання у системі державного управління економічною безпекою. Виявлено причини та наслідки послаблення економічної безпеки в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки, проаналізовано вплив динаміки доходів та видатків державного бюджету на основні складники безпеки економіки України.

Проведено аналіз зарубіжного досвіду фіскального регулювання економічної безпеки та запропоновано можливі шляхи підвищення її рівня в Україні за допомогою знярядь фіскального регулювання.

Ключові слова: економічна безпека, державне регулювання, фіскальне регулювання економічної безпеки, фіскальні інструменти, бюджетно-податкова політика, податкове навантаження, метод кластерного аналізу.

АННОТАЦИЯ

Ваврин М. Р. Фискальное регулирование экономической безопасности Украины. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 - экономика и управление национальным хозяйством. Львовский национальный университет имени Ивана Франко. - Львов, 2015.

В диссертационной работе проведена оценка, обоснованы и предложены направления повышения эффективности фискального регулирования экономической безопасности Украины. Обобщены и уточнены подходы к определению сущности и видов экономической безопасности страны, осуществлен ретроспективный анализ взглядов на экономическую безопасность в мировой экономической науке, проведен анализ факторов и методологий диагностики безопасности национальной экономики. Особое внимание уделено исследованию роли и места фискального регулирования в системе государственного управления экономической безопасностью. Выявлены причины и последствия ослабления экономической безопасности в условиях рыночной трансформации отечественной экономики, проанализировано влияние динамики доходов и расходов государственного бюджета на основные составляющие безопасности экономики Украины.

Проведен анализ зарубежного опыта фискального регулирования экономической безопасности и предложены возможные пути повышения ее уровня в Украине с помощью инструментов фискального регулирования.

Ключевые слова: экономическая безопасность, государственное регулирование, фискальное регулирование экономической безопасности, фискальные инструменты, бюджетно-налоговая политика, налоговая нагрузка, метод кластерного анализа.

ANNOTATION

Vavrin M. Fiscal Regulation of Ukraine's Economic Security. - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.03 - Economics and management of national economy. Ivan Franko National University of Lviv. - Lviv, 2015.

In the thesis carried out the scientific and theoretical studies, evaluated and proposed ways to increase the efficiency of fiscal regulation of Ukraine's economic security.

Generalized and refined approaches to determining the nature and types of economic security, carried out a retrospective analysis of views on economic security in world economics, the analysis of factors methodologies and diagnostic safety of the national economy.

Particular attention is paid to the study of the role and place of fiscal regulation shaping in government economic security. Fiscal adjustment of economic security is considered as a form of government regulation, which is made by the government with the help of discretionary and non-discretionary fiscal policy instruments associated with changes in taxation, the amount of public spending or their redistribution to ensure and enhance the economic security of economic agents, regions, industries, economy and the economic system as a whole.

The reasons and consequences of weakening economic security in a market transformation of the national economy were revealed, the influence of revenue dynamics and government expenditure on basic security components of Ukraine's economy was analyzed.

It is noted that Ukraine has no reliable system of economic security that would facilitate the establishment of self-sustaining, competitive, socially oriented economy, there is not defined system of indicators of economic security and their thresholds, there is no effective monitoring of the state of the economy. Fiscal adjustment does not help to reduce threats to the national economy, the efficient use of human and material resources to achieve sustainable economic growth.

The analysis of fiscal regulation foreign experience of economic security is made and suggested possible ways of increasing its level in Ukraine using tools of fiscal adjustment. Using cluster analysis method was analyzed the level of economic security in the regions of Ukraine and the ways of increasing its level. The necessity of taxes optimization and simplification their administration procedures, reducing the tax burden for economy legalization, streamlining tax incentives, development of targeted state market infrastructure programs, subsidizing domestic producers etc.

Keywords: economic security, government regulation, fiscal regulation of economic security, fiscal instruments, fiscal policy, tax burden, the method of cluster analysis.

Підписано до друку 16.03.2015 р. Формат 60x90/16. Папір офсет. № 1
Гарнітура Times New Roman. Друк офсет. Умовн. друк арк. 1,25.
Облік.-вид. арк. 1,0 Тираж 100 прим. Зам. № 26

Малий видавничий центр економічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка.
79008, м. Львів, просп.. Свободи, 18.

